

**УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА ДРОГОБИЧЧИНІ
(1945–1952): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ**

Український визвольний рух на теренах Дрогобиччини у 1940–1950-х рр. функціонував в умовах жорсткого протистояння із радянською тоталітарною системою, яка після повернення радянської влади у 1944 р. розгорнула комплексну політику радянзації та ліквідації будь-яких форм спротиву. Основною силою, що протидіяла цим процесам, були структури ОУН та УПА, які відстоювали ідею відновлення української державності.

Звичайно за десятиліття після завершення боротьби було опубліковано тисячі праць про різноманітні аспекти діяльності ОУН і УПА. Використовуючи прийнятну класифікацію виокремлюємо кілька груп. Так, до першої групи відносимо роботи радянських істориків (суб'єктивні за своїм характером і замовчуванням масштабів репресій). Другу відносимо напрацювання діаспорних дослідників (Петро Мірчук [28], Петро Содоль [35; 36], Лев Шанковський [40], Степан Мудрик-Мечник [29] та ін.), де автори уже намагалися цілісно (як дозволяла джерельна база) показати злочини діяльність ОУН і УПА. однак через відсутність комплексу джерел не могли цього повною мірою зробити. Третю групу формують напрацювання сучасних українських істориків – Івана Біласа [2; 3], Василя Ільницького, Миколи Галіва, Наталії Кантор, Романа Михаця, Володимира Старки [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 20; 46; 47], Анатолія Кентія [21], Юрія Киричука [22], Ігора Марчука [27], Івана Патриляка [30], Анатолія Русначенка [31], Михайла Сеньківа [32]. До четвертої групи входять праці закордонних вчених у яких вони в цілому повною мірою намагаються реконструювати радянський формат радянзації західноукраїнських земель (Джон Армстронг [42], Джефрі Бурдс [43], Ігор Галігіда [45], Яна Фіяла [44] та ін.).

Попри те, для дослідження українського визвольного руху на Дрогобиччині необхідно використовувати широкий джерельний масив, який однак, є надзвичайно розпорошений, зберігається в архівах та опублікований у документальних збірниках. Виокреми-

мо чотири основних групи. *Першу групу становлять документи українського підпілля.* До них належать звіти, інформаційні повідомлення, накази, інструкції, матеріали Служби безпеки ОУН, пропагандивні листівки. Вони відображають внутрішню організацію руху, його стратегію та тактику боротьби, а також реакцію на дії радянської адміністрації. Значний масив цих документів зберігається у Галузевому державному архіві СБУ (ф. 13. Спр. 372, 376, 398; ф. 2, ф. 65 [4], ДАЛО [5], АСБУ ЛО [1], ЦДАВОВУ [38], ЦДАГОУ [39] та також опублікований у багатотомному виданні «Літопис УПА» [25] та «Літопис УПА. Нова серія» [26]; збірниках документів [33; 34; 37; 41]). *Документи радянських репресивних органів формують другу групу.* Це агентурно-оперативні матеріали, звіти, спецповідомлення, протоколи допитів, оперативні зведення НКВС–МДБ. Вони є важливими для реконструкції механізмів боротьби радянської влади проти визвольного руху, хоча потребують критичного підходу через їхню ідеологічну заангажованість. Ці матеріали зосереджені у фондах Галузевого державного архіву СБУ [6], ДАЛО [7], АСБУ ЛО [2], ЦДАВОВУ [38], ЦДАГОУ [39], а також частково опубліковані у збірниках документів і серіях на кшталт «Літопис Голготи України» [26] та «Літопис нескореної України» [27], збірниках документів [33; 34; 37; 41]). *Третю групу формують партійно-адміністративні документи.* До них належать матеріали партійних нарад, звіти обласних і районних органів влади, довідки та інформаційні записки про стан боротьби з «бандпідпіллям». Вони дозволяють простежити офіційну політику радянської влади щодо регіону та оцінки діяльності визвольного руху з боку партійного апарату. партійні документи (матеріали різного рівня нарад, щоденні донесення, спецповідомлення, інформації, довідки, які містяться у ДАЛО [5]; ЦДАГОУ [39]; та опубліковані у «Літописі УПА. Нова серія» [26]; збірниках документів [33; 34; 37; 41] та ін). *Мемуарні джерела та усні свідчення – четверта група.* Спогади учасників визвольного руху, очевидців подій та жертв репресій дають можливість відтворити повсякдення боротьби, соціальні настрої та локальні особливості функціонування підпілля на Дрогобищині. Вони опубліковані у відповідних збірниках спогадів та документальних серіях. мемуари, спогади («Літопис Голготи України»; «Літопис нескореної України» та ін. [23; 24]).

Окреме значення для дослідження мають матеріали, що безпосередньо стосуються Дрогобицької області, зокрема праці сучас-

них українських істориків, у яких на основі архівних документів проаналізовано діяльність репресивних органів, винищувальних батальйонів, агентурної мережі та інших інструментів боротьби проти підпілля.

Таким чином, джерельна база дослідження українського визвольного руху на Дрогобиччині є комплексною та багатокомпонентною. Її всебічне опрацювання дозволяє не лише реконструювати перебіг подій, але й глибше зрозуміти механізми функціонування як самого визвольного руху, так і радянської репресивної системи в регіоні.

ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА

1. Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – АСБУ ЛО).
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історичний аналіз. У двох книгах. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Книга друга: Документи та матеріали. 688 с.
4. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 13. Спр. 372, 376, 398; ф. 2, ф. 65.
5. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО).
6. Ільницький В. Боротьба радянської адміністрації проти українського визвольного руху у Карпатському краї ОУН засобами колективізації (1945–1952). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 191–198.
7. Ільницький В. Використання агентурно-бойових груп у Карпатському краї ОУН (1945–1954). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2017. Вип. 30. С. 209–228.
8. Ільницький В. Використання компрометаційних прийомів при ліквідації підпілля у Карпатському краї ОУН (1945–1954). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 40. С. 158–162.
9. Ільницький В. Використання радянськими силовими органами внутрішньої агентури у боротьбі із українським визвольним рухом на Чернівеччині (1945–1946). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Спеціальний випуск 3. С. 326–337.

10. Ільницький В. Кадровий склад управлінь НКДБ–МДБ Дрогобицької, Закарпатської, Станіславської, Чернівецької областей УРСР (за штатними розстановками кадрів 1944, 1947, 1950 рр.). *Літопис Волині*. 2021. Ч. 25. С. 29–38.

11. Ільницький В. Організація боротьби репресивно-каральних органів протиукраїнського визвольного руху: невідомі інструктивні документи (1945 р.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія Історія. Вип. 1/43 (2019). С. 167–183.

12. Ільницький В. Протиповстанська боротьба у Карпатському краї ОУН (1945–1954): чекістсько-військові операції як засіб придушення українського визвольного руху. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017. Вип. 49. С. 46–52.

13. Ільницький В. Радянські карально-репресивні органи: особливості формування в Карпатському краї. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2015. Вип. 13. С. 21–45.

14. Ільницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944–1954 рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2011. № 2 (37). С. 47–82.

15. Ільницький В. Форми та засоби ідеологічної роботи радянської адміністрації спрямовані проти підпілля у Карпатському краї ОУН у другій половині 1940-х рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Історичні науки. 2015. Вип. 24. С. 101–107.

16. Ільницький В., Галів М. *Створення та діяльність винищувальних батальйонів в Дрогобицькій області (1944–1948 рр.)*. Український визвольний рух. 2009. Вип. 13. С. 195–230.

17. Ільницький В., Кантор Н. *Застосування компротаційних методів боротьби радянської адміністрації проти учасників ОУН та УПА: невідоме архівне свідчення*. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VIII: діалог у розвитку науки та освіти. Конін – Ужгород – Київ – Херсон: Посвіт, 2020. С. 28–32.

18. Ільницький В., Михаць Р. Невідомий документ про порушення соціалістичної законності при утвердженні радянської ад-

міністрації на західноукраїнських землях. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Випуск 3/45 (2020). С. 186–203.

19.Льницький В., Старка В. «Колгоспне рабство»: впровадження радянської моделі сільськогосподарського виробництва у західних землях України (1944–1953 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2022. Випуск 10/52. С. 129–144.

20.Льницький В., Старка В. Повсякдення терору: репресивно-депортаційні заходи радянської влади на території Східної Галичини у 1944–1953 рр. *Радянські репресії у західних областях України (1939–1953): історія, особистості, пам'ять*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 149–166.

21.Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

22.Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

23.Літопис Голготи України. Т. 1-6.

24.Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Львів: Просвіта, 1993. Кн. 1. 800 с.; Кн. 2. 664 с.

25.Літопис УПА. Т. 1-50.

26.Літописі УПА. Нова серія. Т. 1–30.

27.Марчук І. Ліквідація радянськими карально-репресивними органами Карпатського крайового проводу ОУН (1945–1954). *Український націоналізм: історія та ідеї. Науковий збірник*. Вип. І. Дрогобич: Посвіт, 2009. С. 50–60.

28.Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942–1952. Документи і матеріали. Мюнхен: Ціцерон, 1953. 319 с.

29.Мудрик-Мечник С. У боротьбі проти московської агентури. Мюнхен: Українське видавництво, 1989. 317 с.

30.Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.

31.Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. Київ: «Пульсари», 2002. 519 с.

32. Сеньків М. Західноукраїнське село: насильницька колективізація 1940-х років. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2000. Вип. 7. С. 488–496.

33. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. К.: Дніпро, 1998. 944 с.

34. Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939–1955 рр. К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.

35. Содоль П. Українська Повстанча армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк: [б.в.], 1995. 295 с.

36. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–[19]49. Довідник. Нью-Йорк: [б.в.], 1994. 199 с.

37. Спогади учасників українського визвольного руху 1940–1950-х рр.: повсякдення боротьби / упор. В. Ільницький, М. Галів. Одеса: ВД «Гельветика», 2021. 484 с.

38. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України).

39. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (далі – ЦДАГОУ).

40. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія. *Історія українського війська (1917–1995)*. Львів: «Світ», 1996. С. 482–695.

41. Шлях горіння. Спогади ветеранів ОУН і УПА про національно-визвольну боротьбу в 1930–1950-х рр. / [упорядники: М. Галів, В. Ільницький]. Дрогобич: «Посвіт», 2008. 520 с.

42. Armstrong J. Ukrainian nationalism 1939–1945. New-York: Columbia University Press, 1963. 361 p.

43. Burds J. The Early Cold War in Soviet Western Ukraine, 1944–1948. *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies, Number 1505*. Pittsburgh: B.v., 2001. 67 p.

44. Fiala J. Zprava o akci B. Praha: Vysegrad, 1994. 135 s.

45. Hałagida I. Prowokacja «Zenona». Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954). Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2005. 318 s.

46. Ilnytskyi V. Spotting and liquidation of Ukrainian, Polish and Jewish organizations in Drohobych by soviet repressive units (1940). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 120–150.

47. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 173–180.